

Captivus gallicus

A franciákat is csodaszarvas vezette a mai hazájukba. Középkori legendájuk őket egyenest Trójából eredeztette.

Ők voltak s maradtak, hiedelmük szerint, Hektor népe. Mert nem estek el mind. A füstölgő falak közül kihátrálva Aeneas csak egy részüket irányította Itáliába.

Másik felület Priamus, nem kis kanyarokkal, a tengeren, majd a Meóti mocsarakon át először is Pannóniába vezette. Ott pihentek meg néhány évszázadra, újonnan rakott városukban, Sicambriában. Amelyről is a talpraállt népet — a jövődő franciákat — eredetileg sicambereknek nevezték.

Meg-megesett, hogy frissen Pestre érkezett s magukat itt még dépaysének érző francia író barátaimat a vendéglátás első poharai után kivezettem Buda egyik dombján fekvő lakásunk nem tágas erkélyére. Hogy oldódjék róluk az idegenség:

— Az ott Sicambria — mutattam le így többször is a völgybe.

A legendák verses földolgozásába a *Gesta Regum Francorum* alapján Ronsard is belekezdett s így, ha mások nem, a költők képzelet tágitotta szemmel követték ujjmutatásomat.

A hely — a francia nép létének csodaforrása — erkélyünkön állva márdártávlattól is akár mérnökileg rögzíthető. A hajógyártelepek és a tégláegézők kéményei közt ott fehérlenek máig azok a jókora körben sorakozó romok, amelyek közt az óbudai srácok rúgják a rongylabdát.

Pontosan ott, ahol valaha acélsisakos gladiátorok villogtatták vaskos, rövid pengéiket.

Az volt egykor Aquincum katonai negyedének cirkusza.

Később a német hősmonda azokra a rejtelmes kövekre telepítette Etzelburgot.

Még később Attila városának vallotta ugyanazt a helyet az a *Gesta Hungarorum*, amelynek alapján aztán a francia Anjou-házból eredt magyar Nagy Lajos számára is készült múltszínező legenda.

A francia köznép vajmi keveset tudott már a legendáról, a hajdani Sicambriáról. Alig ismert többet annak későbbi lakóiról, a magyarokról.

A második világháború francia közkatonaínak egy kis csoportjában mégis — a történelem szeszélye folytán — különös érdeklődés támadt a távoli — szemükben addig nagyon is távol-keleti tartomány iránt.

E második világháború alatt a német hadvezetés a bajosabban kezelhető francia hadifoglyokat hazájuktól minél távolabbi táborokba irányította. Létesült ilyen Magyarországon határának közelében is.

A legenda nem, de egy annak is képzeletébresztő híre hamarosan elterjedt a foglyok között, hogy a közeli határon túl a szökevények kedvező fogadta-

tást remélhetnek. A lakosság ott nemcsak hogy nem adja ki, de még rejti őket; kalauzolja, tán még szülőföldjük iránti útra is. A magyarok nyelve ugyan elsajátíthatatlan, de ha mással nem, a pappal minden faluban el lehet boldogulni. Latinul miséznek. Vegye hát elő ki-ki, ami szó a ministrálásból, meg a litániákból a fejében maradt. A foglyok közt kéziszótárak gyártódtak, valóságosan olyanok, amelyeket nemcsak zsebben, hanem ing alatt, sőt cipőben lehetett hordani.

A segítségükkel összeállított első mondat így hangzott, már ideáti bemutatkozásul: *ego sum captivus gallicus*. Vagy: *franciscus* — francia hadifogoly vagyok.

A fogadás mindenütt szívélyes volt. Nemcsak a papok válaszoltak megértően. Azok is, akik a közvetítő nyelvből még ennyit sem értettek, de mégis mindent megértettek.

Ami nekünk Szent Gellért, a franciáknak olyasféle Szent Márton; az, aki lovag létére köpenyét megfelezte a didergő koldussal. Hogy Tours városának szent püspöke Pannóniában született, az minden francia iskoláskönyvben ott van. A meleg étellel ellátott foglyok otthoniasan azonosították Pannóniát Magyarországgal.

Ezekről, a múltban ekképp összefonódó gyökerekről persze ideát épp oly keveset tudtak azok a közrendű népek, akikkel a hajdan volt sicamberek utó-dai e meglepő körülmények közt s e nyelvi nehézségek ellenére meglepő röviden összebarátkozhattak.

Megismerkedtem merő véletlenből néhány jó partra jutottal magam is, igen mindennapi körülmények között.

A Balaton-part elég elhagyott helyén jöttem ki a vízből, a délelőtti úzás végén. Hat-hét tagú társaság eléggé szétszórta, vadon nőtt galambsalátát s ennek híján zsenge gyermekláncfűvet keresett a vízmenti fűben.

Franciául kiáltották egymásnak az eredményt; ha találtak bár egy kis csomót. A levegőben fönt már bombázó rajok zúgtak. Nem volt kétséges, hogy kihez húznak, akik hangosan francia nyelvet használtak, akár gyakorlásul. Am azoknak a napbarnított fiatal embereknek a nyelve hibátlanul francia volt. És — ahogy aztán szót váltottunk — a szívük éppúgy.

Innen indult az a fonál, hogy ugyancsak rövidesen — noha csak kérdés alakjában — azt a megtisztelő fölkérést kaptam, nem vennék-e részt — esetleg fölszólalással — azon a „szűk körű ünnepély”-en, amelyet ezek a német táborokból hozzánk lopakodott francia hadifoglyok a háború kellős közepén a „magyar tenger” egyik, lakóhelyemhez közel eső falujában szándékoznak rendezni, zárt körben ugyan, de mégis országos nyíltsággal. Mert hisz odabiciklizni és vonatozni lehetett az ország minden részéből.

Július 14-e közelgett. S itt, a program szerint a Marseillaise-t lehetett énekelni. Egyetlen helyen a kontinensen.

Mérlegeltem azon nyomban, miképp tehetném még otthoniasabbá a jövővényeknek e földet, a két nép kapcsolatának ismertetésével. A legendás sicamberek léptek elő segítségemre emlékezetem vadonából.

Ilyen messziről kezdem volna előadásomat, ha egyáltalán megtartom. Azt akartam érzékeltetni, hogy a népeknek van a politika, a diplomácia kapcsolatainál mélyebb, örökebb összeköttetésük.

A népmesei motívumok nem ismernek országhatárt. A legendák szálai egymáshoz simulnak, egymással akár háborúskodó országok közt is. Magyarország és Franciaország közt, hála az égnek vagy helyesebben annak, hogy a pokol is összezavarja az ügyvitelét, nincs, nem volt hadiállapot. De a magyar és francia politika jó fél százada ellentétes táborot szolgált. Nemcsak a hivata-

los magyar sajtó, de éppúgy a magyar tömegek véleménye (a magamét sem véve ki) népiünk újabb kori nagy tragédiájáért nem kis részben Franciaországot okolhatja. Nektek, franciáknak, Trianon a kéjlaképítészet egyik mesterművét, s a gyönyörélet csodakastélyát jelenti. Nekünk, mivel ott törtek idegenbe minden harmadik magyart s ott szabdalták szét anyanyelvünk területeit: afféle ember-vágóhidat; charnier-t idéz, hatásában ahhoz a Mohácshoz hasonlít, ahol annak idején az iszlám dühe szabadult ránk. Ez lett volna a szónoki kezdet.

A folytatás pedig, hogy ebből, a politikának e napi — évtizednyi, évszázadnyi — boszorkányviaskodásából ti lám semmit nem éreztek s nem fogtok tapasztalni. A mélylelkület áramlatát érezhetitek csak, azt az eredendően meleg fluktuációt, amely az embert még mint embert fűzi az emberhez s nem mint *h o m o p o l i t i c u s*-t.

Ez a nap itt eredendően vonzódik a ti népetekhez: okát, tüneteit hoszszú volna felsorolni. Lám, én is, aki ezeket az érdes szavakat ejtem, épp most helyezem tető alá írónk nem szűk körének együttműködésével irodalmatoknak eddigi legnagyobb, s mondani merem, legmúltóbb magyar nyelvű megszólaltatását; épp ezt a pillanatot tartván legalkalmasabbnak, hogy tisztelgésünket kifejezzük.

*

Ezt szeretném érzékeltetni változatlanul. Ezúttal is, hogy most meg arra kaptam kitüntető fölszólítást, hogy abban a „szűk körű ünnepség”-ben vegyek részt, ha csak egy rövid bevezetővel, ami a hajdani hadifoglyok visszaemlékezéseinek megjelentetésével készül.

Feledjük múltunkból, ami elszomorító — ami megzavarta emberi viszonyunkat — és elevenítsük, ami vigasztaló: ami reménytelően összefűz bennünket.

A diplomácia titkos irattárába ötven-hatvan év után sűt be a nap, s kerül minden sötét anyag is közismertté, oszlik a penész és a miazma. Engem magamat is megdermesztett az az ádáz gyűlölet, a fizikai agyvértolulásos elvakulás, amellyel épp a francia politikai körök — igaz, szinte shakespeare-i cselszövés áldozataiként — a nyájas Trianont a magyar történelem második Mohácsává tették. Idézzük föl viszont azt is, hogy azon a mohácsi mezőn olyan király halt meg, húszévesen, fiatal házasként, akinek anyja francia királylány s így kezdő anyanyelve ekként nyilván francia volt. Boldogtalan özvegye Nyugaton évtizedekig tartott udvart, mint Reine de Hongrie. — A múlt árnyai és tanúi után így adjunk helyet a jelen hús-vér embereinek.

Feleletül pedig a diplomácia, a titkos politika irattáaira, bocsássuk mi is napfényre ezeknek az egyszerű tanúknak a beszámolóit. Okulásul, elmék és szívek megvilágosításául.